

Наталія МАЛЮГА

Криворізький національний університет

З досвіду мовної політики

Держава послуговується ідеологічними, законодавчими, адміністративно-організаційними, фінансово-економічними важелями, тому наділена великими можливостями впливу на мовну ситуацію. За всієї різноманітності форм і методів національно-мовної політики сам принцип впливу на багатомовну ситуацію полягає в тому, що держава визначає соціальний статус і соціальні функції окремих мов.

Національно-мовна політика не завжди має бажані, заплановані результати. Звичайно це пов'язано з помилками і недоглядами у плануванні мовної політики. Урахувати все: вікові традиції народів, що спільно живуть на одній території, нові тенденції етнічного розвитку в усьому світі, соціально-економічну ситуацію, рівень народної освіти, силу релігійних переконань, розгалуженість каналів масової комунікації, гостроту класових протиріч і загальнолюдську психологію – завдання надзвичайно складне. Однак помилки в національно-мовній політиці тільки дискредитують ідею розумного впливу суспільства на мовну ситуацію. Негнучкі, прямолінійні заходи здатні викликати мовний хаос, роздути етнічні розбіжності в міжнаціональний конфлікт, у результаті – серйозно перешкодити взаєморозумінню народів. Зусилля людей мають бути спрямовані на саму мову: суспільство нормує, упорядковує, обробляє мову.

Ще за двадцять п'ять років до створення держави Ізраїль її майбутній перший президент Хаїм Вейцман сказав: „Хай ми сини гендлярів, зодягнутих у лахміття, але ж ми онуки пророків”. Удаючись до паралелі, можемо припасувати цю вдалу формулу до українців: хай ми мовні безбаченки, сірістю маси без'язикові запламовані, але ж ми нащадки слави козацької, що ствердилася в слові. Ізраїльські вчені вважають, що після розбудови всіх державних інститутів саме відновлення психофізично адекватних мовних коренів стало потужним прискорювачем поступу, який висунув Ізраїль чи не в перший ряд соціально й економічно розвинутих країн. Очевидно, досвід „єврейського дива” може бути використаний і щодо української мови.

Аналізуючи зміст Закону України „Про засади державної мовної політики” від 8 серпня 2012, володіючи інформацією про мовну ситуацію,

розуміючи багатовимірність мовних проблем, скажемо, перефразовуючи Володимира Жаботинського, що законотворці від лінгвістики так само компетентні в оцінці національних почуттів того народу, якого вони зреклися, як дезертир компетентний в оцінці патріотизму та бойового духу тієї армії, з якої він утік. Попри те, що „рідномовна політика стара, як сам світ”, видається за необхідне навести визначення Івана Огієнка: „Збір державних і приватних практик найкращого розвою рідної й літературної мови, потрібних для скорішого духовного поступу народу та його культури, зветься рідномовною політикою або наукою про рідномовні обов’язки”¹.

Самостійність, життєздатність, перспективність мови визначають не філологи, а свідомість народів. Коли мова перетворюється на символ влади, вона водночас стає потужним чинником у формуванні суспільної мовної свідомості, а надто в тоталітарному й посттоталітарному суспільстві, де значення всього, що пов’язане з владою, гіпертрофоване.

На цьому тлі сарказм Ліни Костенко видається дуже доречним: *„Оскільки для не-громадян найріднішою є не-мова, тобто не українська і не російська, а гібрид-ерзац-мішанка, то, може б, саме їй надати статус державної? Думаю, це дуже об’єднало б суспільство – єдина державна, на всіх рівнях функціонуюча мова. Общепонятний суржик на субстраті фені і мата”*. Той, хто за допомогою мови вдається до соціальної мімікрії, внутрішньо стає калікою, зовнішньо – ненатуральним і, як кожна підробка, викликає відразу в людей, які володіють розвиненим естетичним смаком.

У багатонаціональному соціумі представники меншин повинні оволодівати державною мовою насамперед для того, щоб уникнути конфліктів нерозуміння логіки розвитку й особливостей країни, аби мати змогу свідомо солідаризуватися в процесі державотворення.

Конфліктують не мови, а носії мов, коли на соціолінгвістичну проблему починають дивитися крізь специфічні 3D окуляри, коли мова стає „спецефектом”, козирною картою або таким собі роялем у кушах.

Відомо, що долю мови визначають три чинники: її культурна вага, характер соціальної бази і втручання політичних сил. Якою є мовна політика сучасної незалежної України? Вона є такою ж „флюгерною”, як і та влада, що її, так би мовити, здійснює. На разі ми маємо погану мову політиків і, на жаль, не маємо політики мови.

Так само, як держави не дозволяють іноземним потугам створювати опорні пункти на своїх землях, так і деякі мови, борючись протягом багатьох поколінь, не дають чужим мовам створити в собі „плацдарми”².

Небажання чехів „натуралізувати” германізми, чи корейців приймати запо-

¹ І. Огієнко, *Наука про рідномовні обов’язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства*, Київ 1994, с. 5–6.

² Д. Фішман, *Не кидайте свою мову напризволяще*, пер. з англ., Київ 2009, с. 46.

зичення з японської, чи ісландців дарувати „гостьовий” статус будь-яким запозиченням загалом усім добре відомі. Так, у листопаді 1905 р. Японія уклала з Кореєю договір про захист, за яким встановила над нею японський протекторат, а в серпні анексувала країну і та стала генерал-губернаторством Чосон – частиною Японської імперії. Перший період японського колоніального врядування, який тривав до березневого повстання 1919 р., історики називають „шабельним режимом”. Офіційною мовою на території Кореї стала японська, корейців намагалися прискорено і насильно „японізувати”. Корейська мова була вилучена з суспільної сфери вжитку, у навчальних закладах навчання вели японською мовою, нею видавали газети, журнали, книги, ділову документацію. Заборонено розмовляти корейською в громадських місцях. Включно по 1945 рр. корейська мова підпадала під потужний тиск з боку японської. Після звільнення корейська інтелігенція виступила за найшвидше очищення мови від запозичень з японської. Як наслідок таких зусиль повсякденна японська лексика, що вкорінилася в період окупації, на сьогодні майже вся вилучена. До останнього часу було офіційно заборонене поширення в країні продукції японської масової культури (наприклад, до 1998 р. прокат японських фільмів уважали кримінальним злочином). Але в промисловості, будівництві, сервісному обслуговуванні тощо залишилося порівняно багато термінів, запозичених із японської мови³.

1928 року замість арабського письма Османської імперії Національні збори Турецької республіки прийняли латиницю, а використання арабської абетки заборонили (з 01.01.1929). Турки прагнули звільнитися від незрозумілих знаків, які протягом століть тримали їхні думки в залізних лещатах. Проведено багаторічну кампанію очищення турецької мови від арабських слів і виразів в освіті, науці, літературі тощо. Для підтримки реформи мови засновано мовну асоціацію, що готувала та публікувала список чужих слів (перських і арабських), яких треба було позбутися. Науковці складали словники „суто турецьких” слів, знаходячи їх у діалектах, інших тюркських мовах, стародавніх текстах, вводили в обіг неологізми, які створювали на основі наявних коренів і суфіксів, активно запозичували терміни з європейських мов. Журналісти писали свої статті османською турецькою, віддавали їх „замінювачам слів”, які, користуючись словником, виправляли кожне арабське чи перське слово на відповідний новотурецький еквівалент (з 1932 по 1966 р. частка власне турецьких слів зросла з 35% до 72%). Усі громадяни у віці від 16 до 40 років мали відвідувати школи для вивчення латинського письма. Чинників, які не знали його, звільняли. Ув’язнених, які відбули терміни покарання, не випускали з тюрем, якщо вони не вміли читати та писати по-новому (1935 року певну частину арабських і перських запозичень у мові відновили)⁴.

³ *Ibidem*, с. 185.

⁴ *Ibidem*, с. 180–181.

Законну основу використання баскської мови встановила іспанська Конституція 1978 і Статус Автономної спільноти басків 1979 року, за яким баскська мова – офіційна мова автономної спільноти поряд з іспанською, офіційною мовою держави. Цей закон дав змогу заснувати низку засадничих інституцій у питанні мовної політики: посаду генерального секретаря мовної політики, Консультаційну раду баскської мови, Баскський інститут державної служби, Баскський інститут, відповідальний за вивчення баскської мови дорослими. Перед автономною спільнотою басків одразу ж постали два величезні завдання: 1) модернізувати свою стародавню мову для того, щоб вона і її мовці могли ефективно діяти в сучасному світі, та 2) прихилити до цієї мови близько 80% басків, які вже давно цілком забули баскську (та некорінне населення, що шукало колись роботу в Країні басків і залишилося там жити). Керуючись планом, запропонованим провінційним урядовим Секретаріатом мовної політики, великих зусиль доклали баскський Департамент освіти та засоби масової інформації, щоб покращити знання баскської у тих, хто досі напіврозмовляв нею, та перетворити їхню мову на грамотну. Небаскомовні (і діти, і дорослі) отримали змогу пройти мовні курси. Документи про уміння різного рівня надають їх пред'явникам право претендувати на заохочення, підвищення, отримання роботи та інші вигоди на робочому місці⁵.

Чинний Кодекс про адміністративні порушення Литовської республіки передбачає засоби адміністративного впливу (від попередження до грошового покарання в еквіваленті 500 доларів США) за невживання державної мови на печатках, бланках, вивісках, в описі товарів; під час виконання службових зобов'язань, у внутрішньодержавному діловодстві; за представлення документів недержавною мовою, уживання недержавної мови в теле- і радіопередачах, кіно- і відеофільмах; невживання автентичних форм литовських топонімів; невиконання рішень Державної комісії литовської мови.

Французька тривалий час була мовою прогресу та „міжнародного” наслідування, принаймні на більшій частині Європи. Пізніше німецька стала загальною мовою науки та техніки, особливо в Центральній та Східній Європі. Поразка Німеччини у двох світових війнах та пов'язування її з ненависним нацистським режимом (нагадаємо, що в повоєнній Австрії випускники шкіл в атестатах мали запис: „оцінка за мову, якою проводяться заняття”) зруйнували її шанси на широке визнання як основної бази корпусного розширення для по-новому осучаснюваних мов. Англійська, що фактично належить до „найпізніших Іванів” на європейській мовній арені, перетворилася на головну модель модернізації. Джошуа Фішман у праці *Не кидайте свою мову напризволяще* наводить цікаві роздуми про залежність зміни мовних уподобань від зміни політичного вектора: „...представники німецької мови нещодавно оголосили, що, з огляду на образу Америкою Об'єднаних Націй, у зв'язку з її одностороннім вторгненням

⁵ *Ibidem*, с. 64–65.

в Ірак 2003 року, число запозичень з французької в німецьку буде збільшено за рахунок американізмів, попри світову поширеність останніх. Іншими словами, „галліцизми” – не так погано, як „англіцизми”, оскільки останні мають погіршувальний вплив на німецьку. Ми ще раз пересвідчуємось, наскільки світ міждержавних справ, а не мовознавчих міркувань, сам по собі чи навіть насамперед, може впливати на удавання до пуризму чи статусу „найпривілейованішого донора” в корпусному плануванні”⁶.

Мартен Феллер у книзі з промовистою назвою *Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейсько-українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них* пише: „Мовне питання” для діда було якимось само собою зрозумілим: **Є свята мова** – для науки і розмови з Богом. Нею вів дискусії з друзями – такими ж старими євреями, як він, – у складних випадках прояснюючи думку на ідиш.

Є ідиш – нею розмовляють на побутові теми і з друзями: ідиш дід ніколи не зрікався, хоч і на відміну від святої мови – називав „жаргон”.

Була **мова селян (крістн** – християн, українців; „крістн” для діда позначало саме українців, на відміну від **руси** – росіяни) – українська, спілкувався нею з українцями – селянами і горожанами. **Російською** – не дуже вправно – звертався до пристава, городского, військового начальника, а в роки мого дитинства – до „управдома”, міліціонера”⁷.

Нам імponує думка Дж. Фішмана: „...мови ніколи не є функціонально еквівалентними в будь-який конкретний час, точно так, як і не є культурно еквівалентними, але всі вони потенційно можуть бути відремонтовані, хоч би де були розпізнані виломи в досягнутій функціональності порівняно з бажаною, а ремонт цих виломів можна авторитетно здійснити”⁸. Досвід „єврейського дива” – відродження мови Біблії до функціонування в сучасному суспільстві, на що поклав своє життя Еліезер Бен-Єгуда (Лейзер-Іцхок Перельман), – є прикладом застосування романтичного підходу до „капітального ремонту” мов. Саме цей підхід захищає існуючу для кожної мови картину світу, сприяє збереженню національних особливостей мислення і поведінки.

29 жовтня 1922 р. іврит був проголошений однією з офіційних мов Британського мандату в Палестині, разом з арабською та англійською мовами. На відміну від „офіційної” версії про відродження мертвої мови [revival], Дж. Фішман користується поняттям *revernacularization* [vernacular – рідна (національна мова), місцевий діалект] – повернення літературній мові розмовних функцій, повторне зрідномовлення (спростомовлення) або дроблення її буденною (повсякденною). Найважливіше і найскладніше в такому процесі, на його

⁶ *Ibidem*, с. 50.

⁷ М. Феллер, *Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейсько-українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них*, Дрогобич 1994, с. 119–120.

⁸ Дж. Фішман, *op. cit.*, с. 132.

думку, – відновити природне передання мови в сім'ї. Б. Спольський пропонує інший термін – „ревіталізація” [revitalization], відновлення життєвої сили мови [vitality].

Будь-яка спільнота потребує білінгвів як посередників між своєю та чужою культурами. Масовий білінгвізм – явище, принципово відмінне від індивідуальної двомовності, викликане колоніальною залежністю країни. Сама по собі двомовність ще не є ознакою демократії. Ситуація двомовності неприродна, нестабільна, навіть загрозлива та руйнівна, вона характеризується не гармонійною взаємодією мов, а конфліктом і змаганням. У світі не існує двомовності, а є лише проблема двомовності, яку намагаються вирішити, виходячи з ідеологічних засад політики поліетнічної держави. Уряд може стимулювати розвиток багатомовності в країні або ж стримувати і звужувати функціонування мов недержавних націй, нерідко доводячи їх до повного вимирання, як це було, зокрема, у Німеччині. Так, унаслідок онімечення у XVIII ст. зникли полабська й пруська мови, ледь животіє лужицька (у Дрезденському і Котбуському округах говорять близько 100 тис. осіб). За роки панування тоталітарного комуністичного режиму в СРСР зникло понад 100 мов: за переписом населення 1926 року, у Радянському Союзі проживало 194 етнічні групи, перепис 1979 року фіксує вже 101 народність. Математична дія віднімання засвідчує зникнення 93 мов разом з їхніми носіями. На межі вимирання перебувають понад 40 мов, серед яких навіть ті, які раніше викладали в школах (наприклад, іжорська, зараз має близько 200 носіїв).

Будь-які референдуми з мовного питання в Україні є неприйнятними. З таким же успіхом можна ініціювати проведення референдуму щодо скасування сплати податків фізичними особами. Хоч зрозуміло, що це нонсенс, держава не може існувати без налагодженої податкової системи, проте ця ідея, безперечно, знайшла б підтримку в масах. Держава не має права змушувати етнічного українця, як і поляка, литовця чи естонця, на споконвічній землі своїх предків користуватися будь-якою іншою мовою, окрім рідної. Коли ж проводити референдум з мовного питання, то в ньому, як нам видається, мають право брати участь лише ті громадяни України (незалежно від національності), предки яких проживали на її сучасній території принаймні впродовж трьох поколінь.

Українське суспільство отримало комплекс проблем на мовному ґрунті у спадок після розпаду Радянського Союзу, у якому здійснювалася мовна політика не на користь етнічним групам. У Радянській Україні за показником збереження рідної мови українці посідали лише четверте (після росіян, угорців, кримських татар) місце: 87% українців послуговувалися українською мовою. Натомість 98% росіян, які проживали в Україні, говорили рідною мовою. Російськомовність підсилювалася суттєвою допомогою з боку 91% (від загальної кількості всього єврейського населення України) російськомовних євреїв, 79% (від загальної кількості грецького населення України) російськомовних греків, відповідно 67% німців, 67% мордвинів, 61% корейців, 55% білорусів,

54% чувашів, 51% марійців (статистичні дані наведено лише стосовно тих національностей, серед яких відсоток російськомовних носіїв перевищував 50%). Саме ці національності в Україні виявляли найвищу асиміляцію до російської мови. Українську ж за рідну вважали 67% поляків, 45% чехів, 33% словаків, від 6 до 11% циганів, білорусів, румунів, німців і молдаван; менше 2% представників інших національностей.

Другою мовою спілкування українську мову вважали 85% чехів, 54% поляків, 47% євреїв, 43% словаків, 33% росіян та ін. Лише 2% росіян ідентифікували українську мову як рідну (пор.: 13% українців визнавали російську мову за рідну і 67% – за другу)⁹.

Людина перебуває в режимі життя, на яке специфічно впливають етнічна спільнота й суспільство. Узаємодія особистості з поліетнічним „чужим” середовищем наштовхується на сукупність узаємопов’язаних різноманітних факторів, серед яких визначальними стають асиміляційно-конвенціональні. Протягом століть українці не мали своєї сталої державності, яка б охороняла національні інтереси й права, регулювала суспільне життя, етнічну й духовну неущербність, це змусило націю скористатися так званим „захисним імунітетом” самозбереження. Нині не втратив своєї актуальності заклик Івана Огієнка до „вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства” опанувати науку про рідномовні обов’язки¹⁰.

Микола Рябчук, назвавши Україну „культурним уламком імперії” зазначив: „Цей уламок складається з регіонів, які поки що на культурному рівні, крім колоніальної „малоросійськості”, мало що об’єднує: вони розмовляють різними мовами, – і то не лише в прямому, а й, що гірше, в переносному значенні: послуговуються різними семіотичними системними кодами, різними історичними та культурними мітами; вони читають різні книжки, слухають різну музику, дивляться різні телепрограми, передплачують різні газети, – і погано не те, що „різні”, а те, що немає „тих самих”, немає нічого спільного, об’єднавчого, що б витворювало спільний дискурс, спільний культурний код, без якого, властиво, немає повноцінної нації. Поки що є різні регіони, різні міста і села, що в різні часи і за різних обставин опинилися в УРСР, об’єднані більше совєтськістю, ніж українськістю. Фактично вони і досі не можуть витворити спільного культурного, ба інформаційного простору, живучи у своїх „тутешніх” світах і розмовляючи якщо й не на різних мовах, то, в кожному разі, на різних звукових частотах”¹¹.

У мовному питанні (як і в національному загалом) простежується практика подвійних, навіть потрійних стандартів: якщо від особи певної національності

⁹ О. Воловина, *Українська мова в Україні: матірня мова за національністю і мовою навчання* [в:] *Про український правопис і проблеми мови*, відп. ред. Л. Онискевич, Нью-Йорк–Львів 1997, с. 210–212.

¹⁰ І. Огієнко, *op. cit.*, с. 7.

¹¹ М. Рябчук, *У пошуках „українського Маркеса”. До підсумків літературного року* [в:] „Критика”, № 1 (3), 1998, с. 7.

можна отримати зиск, контакт із нею бажаний, то зацікавлений у задоволенні своїх потреб мовець переходить на мову співрозмовника; якщо ж представники різних етносів, що послуговуються близькоспорідненими мовами, співіснують у паралельних вимірах або ж ситуація контакту не спричиняє чи й не передбачає позитивних наслідків, годі очікувати такого ситуативного відступу з позицій.

Складна геополітична ситуація, що блокувала процеси самопізнання та самоідентифікації, покликала до життя явище, яке деформує уявлення про самих себе, породжує численні комплекси, руйнує повноцінну картину цілісного українського світу. Лариса Масенко пише: „Умови формування так званого советського народу як гомогенної лінгво-культурної спільноти на основі російської мови ставили українців перед необхідністю пристосування до панівної нації. Глибинна деформованість ситуації, яка не могла не позначитись на психічному складі українців, полягала в тому, що змушувала переходити на іншу мову спілкування не приїжджих росіян (це було б цілком природно на території України), а потребувала пристосованої до новоприбульців зміни мовної поведінки від місцевих мешканців”¹².

Українське урбаністичне середовище створює психологічно комфортні умови для російськомовної частини населення і дискомфортні для тих, хто зберігає вірність рідній мові. Говорити українською в усіх ситуаціях міських контактів означає повсякчас долати опір мовного середовища. Можна сказати, що мовно-культурна атмосфера наших міст зробила російську мовою пристосування, а українську – мовою протистояння:

„В переповненому залі всі люди – всі! – говорили ...тією мовою, якою він думав і говорив вдома з батьками. Невже так може бути, Господи? Не один, не троє, а – всі?! Так має бути, чом би й ні, але невже таке є насправді?! Але ж є... є...

Зал поплив у Пашика перед очима. Все життя він сприймав свою мову і мову своїх батьків як щось потаємне, яке треба ховати від стороннього ока, щоб не потривожити спокою масного людського кім'яха, що сопить і приплямкує навкруги, і тоді все буде гаразд – ти такий, як і всі, хто знає про твої ганджі? Не спаде ж комусь на думку сміятися з необрізаних нігтів, якщо їх не видно крізь взуття і шкарпетки. Пашок звикся – цією мовою, та ще й чистою, правильною, разом можуть говорити від сили п'ять-шість осіб, та й то якщо відразу обидва дядьки приїдуть до них додому, проїздом зі своїх кримів та київів. Це якась підпільна друга сигнальна система, що засвідчує приналежність її поодиноких носіїв не до нації, мабуть, думає Пашок, ні, а скоріше до якоїсь підпільної організації, похмурої і зазнаної. Ця загнаність його гнітить трохи не до блювоти” (Павло Вольвач, „Кляса”).

¹² Л. Масенко, *Мовна поведінка особистості у ситуації білінгвізму. Питання мовної стійкості* [в:] „Незалежний культурологічний часопис”, № 35, 2004, www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko, [16.01.2014].

Наша ситуація не безприкладна. Подібне роздвоєння, пристосуванство свого часу описав Карел Чапек у „Пригодах бравого вояки Швейка”: *„Поручник Лукаш був типовим кадровим офіцером струхнілої австрійської монархії. Кадетська школа виховала з нього гібрида. В товаристві говорив по-німецьки, писав по-німецьки, але книжки читав чеські, а коли вчив у школі добровольців, що склалися з самих чехів, говорив їм на вухо: „Будьмо чехами, але про це ніхто не повинен знати. Я – теж чех”*.

Він дивився на чеську національність, як на таємну організацію, яку найкраще обходити здалеку”.

Як переконливо доводять описувані ситуації, саме мова є засобом формування суспільної свідомості, засобом створення єдиної ментальності, єдиного духу суспільства. Хоч би як кому хотілося, однак побудувати єдине суспільство з кількома центрами ментальності не вдається.

На думку Вадима Васютинського, „у сьогоденній Україні переважають два основні типи громадянсько-етнічної ідентичності, що набувають вираження у формі психоідеологічного тяжіння до україно- або російськомовного дискурсу. В основі більш чи менш наполегливої україномовності лежить переживання й утвердження власне української ідентичності – більш тривкої й усталеної на заході, менш ґрунтовної, але такої, що дедалі більше посилюється, – у центральних регіонах. Підставу більш чи менш принципової російськомовності становить раніше набута мішана, строката ідентичність – радянсько-російсько-українсько-регіональна”¹³.

Нині „носії української (та україномовної) ідентичності перебувають у процесі подолання своєї вторинності і відображення перспектив позитивного утвердження ідентичності цілісної, упевненої, захищеної. Російськомовні громадяни, навпаки, опинилися в ситуації, яку більшість їх переживає як загрозу своїй ідентичності. Раніше сформована як варіант такої собі „зразкової” ідентичності, сьогодні вона наражається на різного роду переоцінки – зовнішні і внутрішні”¹⁴.

Мова дає владу та вплив, прив’язує колонізованих до колонізаторів. Російська – це „лінгва франка” комунізму. Шкода, але свої „ковбасні” („газові” чи „шоколадні”) проблеми українці навчені задовольняти або ж залагоджувати за допомогою російської мови. Важко сперечатися з Дж. Фішманом, на думку якого „французьку, німецьку і російську мови й нині слід вивчати мовцям навіть маленьких мов у відповідних сферах діяльності та для їх же користі (наприклад, читання Вольтера, Гердера і Троцького тією мовою, якою вони писали), а не як мови ширших комунікацій з непередбаченими додатковими перевагами (виділення наше – Н. М.)”¹⁵.

¹³ В. Васютинський, *Самовизначення мовних спільнот в сучасній Україні: між ідеологією і мораллю* [В:] „Український центр політичного менеджменту”, № 2, 2009, www.politik.org.ua/vid/magcontent/, [12.01.14].

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Дж. Фішман, *op. cit.*, с. 72–73.

Історичні події зумовлюють зміну ментальних настанов, на одне з чільних місць виходить прагматизм, проте не можна уявити сучасний світ поза лояльним ставленням людини до свого етносу, до своєї мови. Виринають з пам'яті щемкі рядки з „Незабутнього” Олександра Довженка: *„Хочеться кожне слово помити в українській криниці, де дівчина воду брала, і поставити слова чистими рядами, щоб незабутнє виграло в них, як сонце на Великдень, і радувало людські серця у великі і трудні часи.*

Хотілось би вишити слова, мов червоні квіти на холодних рушниках, і розвішати рушники в кожній хатині, аби хто на них не глянув, з якого боку не зайшов, щоб вони завжди були непорочними, як говорила колись про себе моя скорбна мати”.

Поняття мовної політики охоплює всю практику свідомого регулювання стихійних мовних процесів, і національно-мовна політика – складова мовної політики. Кожна держава, суспільний клас, партія виходять із певної концепції національного питання, тобто зі свого розуміння того, що таке народ, нація, народність; як пов'язані нація і мова, культура, держава, релігія; як співвідноситься національне й загальнолюдське, національне й класове в культурі, політиці, ідеології; у чому полягає прогрес і справедливість у національному питанні. Слід пам'ятати, що збільшення влади над мовою є збільшенням відповідальності для тих, хто контролює цю владу чи може на неї впливати.

Наука руйнує кордони, а не зводить їх. Корисний досвід спільної розробки соціолінгвістичних проблем фахівцями-практиками здатний змінювати „курс мов” на біржі лінгвістичного ринку.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Васютинський В., *Самовизначення мовних спільнот в сучасній Україні: між ідеологією і мораллю* [в:] „Український центр політичного менеджменту”, № 2, 2009, www.politik.org.ua/vid/magcontent/, [12.01.2014].
- Воловина О., *Українська мова в Україні: матірня мова за національністю і мовою навчання* [в:] *Про український правопис і проблеми мови*, відп. ред. Л. Онишкевич, Нью-Йорк–Львів 1997, с. 210–212.
- Малюга Н., *Мова. Етнос. Ментальність* [в:] „Література. Фольклор. Проблеми поетики”, вип. 14, 2002, с. 471–479.
- Малюга Н., *Мова, нація: прагматичний аспект* [в:] „Література. Фольклор. Проблеми поетики”, вип. 21, ч. 1, „Аспекти духовності української літератури”, Київ 2005, с. 205–211.
- Малюга Н., *Суспільні мовні процеси в ретроспекції через призму української літератури* [в:] „Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету”, вип. 3, 2009, с. 93–101.
- Масенко Л., *Мовна поведінка особистості у ситуації білінгвізму. Питання мовної стійкості* [в:] „Незалежний культурологічний часопис”, № 35, 2004, www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko, [16.01.2014].

- Огієнко І., *Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства*, Київ 1994.
- Рябчук М., *У пошуках „українського Маркеса”*. До підсумків літературного року [в:] „Критика”, № 1 (3), 1998, с. 7.
- Феллер М., *Пошуки, роздуми і спогади єврея, який пам'ятає своїх дідів, про єврейсько-українські взаємини, особливо ж про мови і ставлення до них*, Дрогобич 1994.
- Фішман Дж., *Не кидайте свою мову напризволяще*, пер. з англ., Київ 2009.

FROM EXPERIENCE WITH LANGUAGE POLICY

The article deals with the means of impacting on language policy. It is emphasised that national language policy does not always have the desired and planned results and these mistakes discredit the idea of a reasonable social influence on the language situation. It is proved that remaking language through force is a powerful means of forming social language awareness. The existence of dual standards in the language problem is described. Making use of successful international experience in language policy is proposed.

Key words: language, language situation, national language policy, social language awareness.